

Кулініч Ю. А., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – к.пед.н., доцент Борова В. Є. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ОЦІНКА РІВНЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ СПАДЩИНИ СОФІЇ РУСОВОЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

***Анотація.** В статті досліджено тематику питань науково-педагогічної спадщиною Софії Русової, зміст яких розкривається у підручниках та посібниках для студентів спеціальності «Дошкільна освіта». Визначено поняття «готовність майбутніх вихователів до використання педагогічної спадщини Софії Русової». Запропоновано методику оцінки рівнів готовності студентів до творчої реалізації педагогічної спадщини Софії Русової у самостійній професійній діяльності. Визначено рівні готовності студентів до використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової у дошкільній освіті сьогодення.*

***Ключові слова:** педагогічна спадщина, Софія Русова, дошкільна освіта.*

***Abstract.** The article explores the issues related to the scientific and pedagogical heritage of Sofia Rusova, its content is revealed in textbooks and manuals for students of «Preschool education» specialty. The concept «readiness of future educators to use the pedagogical heritage of Sofia Rusova» is characterized. The method of estimation of levels of students' readiness for creative realization of pedagogical heritage of Sofia Rusova in independent professional activity is offered. The levels of students' readiness to use Sophia Rusova's pedagogical heritage in preschool education are studied.*

***Key words:** pedagogical heritage, Sofia Rusova, preschool education.*

Формування готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до самостійної професійної діяльності в умовах реформування української економіки набуває особливої значущості та є одним із важливих завдань удосконалення системи освіти та підвищення рівня її якості. Без знання того, як розвивалася теорія і практика освіти підростаючих поколінь у минулому, неможливе вирішення актуальних сучасних проблем, адже, щоб іти у майбутнє, необхідно спиратися на минуле з метою творчого використання найбільш раціональних ідей, що пройшли перевірку часом. На жаль, педагогічна спадщина Софії Русової недостатньо вивчалася та творчо використовувалась за радянських часів. І навіть нині багато мето-

дичних ідей видатної української вченої чекають на реалізацію в практиці діяльності педагогів.

Особливості професійної підготовки фахівців дошкільної освіти розкрито у дослідженнях Л. Артемової, А. Богуш, В. Борової, Г. Беленької, Н. Грами, І. Дичківської, Н. Ємельянової, Л. Загородньої, Н. Ковальової, Т. Котик, Н. Лисенко, І. Луценко, Н. Маліновської, О. Поліщук, Т. Поніманської, Т. Танько, О. Федій та ін. Вченими визначено теоретико-методологічні засади підготовки фахівців у сучасних умовах; доведено, що професійно-педагогічна підготовка вихователів забезпечується системою змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до педагогічної діяльності. За переконанням професора Г. Беленької, професійно-педагогічна діяльність вихователя повинна бути дитино-центристською діяльністю. Вона повинна відбуватися у спеціально організованих умовах суб'єкт-суб'єктивної, суб'єкт-об'єктної взаємодії та забезпечується педагогічними технологіями, що зорієнтовані на дошкільне дитинство з використанням дидактичних засобів, літературних джерел, навчально-розвивального середовища [1, с. 124].

У сучасних концепціях розвитку національної освіти підкреслюється, що у закладах освіти особлива увага повинна приділятися історії та традиціям українського народу, його творчості. Науковий доробок Софії Федорівни Русової становить особливу цінність для національної системи дошкільної освіти. Вона розробила фундаментальні теоретико-методологічні засади мовної освіти дітей дошкільного віку: мету, зміст, завдання, засоби, форми, методи і прийоми навчання дітей рідної мови в українському закладі дошкільної освіти; визначила місце українського фольклору, народних традицій, свят у розвитку дошкільників [2; 3].

Вивченням науково-педагогічної спадщини Софії Русової займалися: А. Богуш, В. Вербицький, В. Герман, Г. Дацюк, Н. Дичек, І. Зайченко, М. Зваричевська, Н. Калиниченко, В. Качкан, В. Карпишин, Г. Королькова, Л. Костадінова, О. Лахтадир, Н. Маліновська, М. Мельничук, Н. Навальна, З. Нагачевська, І. Пінчук, Т. Поніманська, О. Проскура, О. Сухомлинська, Т. Садова, Н. Гацька, Д. Чередниченко, О. Аматыєва, О. Барабаш, І. Пінчук, Л. Плетеницька, Л. Редькіна, Н. Рогальська та ін. Натомість у науково-методичній літературі недостатньо висвітлене питання використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової у підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, що й обумовило вибір теми нашої статті.

Метою нашої статті є оцінка рівня готовності студентів-бакалаврів четвертого курсу до використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової у педагогічній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження: охарактеризувати готовність студентів-бакалаврів четвертого курсу спеціальності «Дошкільна освіта» до творчої реалізації

лінгводидактичної спадщини Софії Русової в практичній діяльності закладів дошкільної освіти»; визначити можливість подальших наукових розвідок з вивчення педагогічної спадщини С. Русової.

Дослідження за окресленою темою ми проводили зі студентами четвертого курсу спеціальності «Дошкільна освіта» педагогічного факультету Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука у 2018–2019 навчальному році. В дослідженні брало участь 64 майбутніх педагоги.

На констатувальному етапі дослідження було проаналізовано зміст програм закладу вищої освіти зі спеціальності «Дошкільна освіта» з метою висвітлення в них творчих ідей Софії Русової.

Навчальними програмами спеціальності «Дошкільна освіта» передбачається підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до використання педагогічної спадщини Софії Федорівни Русової у роботі з дітьми дошкільного віку. Однак кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення фахових дисциплін (передусім «Теорії і методики розвитку мови дітей дошкільного віку»), не дозволяє в повному обсязі ознайомити студентів з лінгводидакчною спадщиною С. Русової, а тим більше, сформувати у них вміння реалізувати ідеї вченої у практиці педагогічної діяльності [4].

Одним із завдань навчальної дисципліни «Дошкільна педагогіка» [5] є ознайомлення студентів з педагогічними теоріями видатних вітчизняних вчених, зокрема, з педагогічними поглядами автора концепції національного дошкільного виховання Софії Русової. Так, студенти вивчають тему «Становлення і розвитку науки про дошкільне виховання», яка включає питання: «Педагогічна діяльність С. Русової»; «Перша концепція національного садка в Україні». Крім цього, під час опрацювання інших тем дисципліни студенти звертаються до педагогічних ідей С. Русової. Під час вивчення «Історії педагогіки» майбутні вихователі засвоюють тему «Діяльність і педагогічні погляди С. Русової» (питання «Концепція національного дитячого садка С. Русової», «Роль ідей С. Русової у реформуванні сучасної освіти»).

Навчальна дисципліна «Основи природознавства та методика ознайомлення дітей з природою» передбачає опрацювання студентами теми «Діячі народної освіти в Україні (С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський) про роль природи у формуванні особистості дитини».

Ідеї Софії Русової щодо національного виховання вивчаються також у навчальному курсі «Основи образотворчого мистецтва і методика організації образотворчої діяльності дітей дошкільного віку».

У програмі навчальної дисципліни «Методика ознайомлення дітей з українським народознавством у дошкільному навчальному закладі» значна роль приділяється використанню малих фольклорних жанрів у роботі з дітьми дошкільного віку: українським народним приказкам, примовкам,

загадкам, швидкомовкам, лічилкам, їх місце в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу та методиці використання у різних вікових групах. Особливо передбачено розділ «Українська казка в дитячому садку», у якому йде мова про жанрові особливості казки, види та типи казок: казки про тварин, побутові казки, героїко-фантастичні та чарівні, надокучливі, авторські, казки-билини, легенди та небилиці. Зазначена програма досить повно і конкретно ознайомлює студентів з методикою ознайомлення дітей з українським народознавством у закладі дошкільної освіти й передбачає впровадження ідей Софії Русової з використання фольклору у навчанні дошкільників рідної мови [6].

Найповніше лінгводидактичний аспект педагогічної спадщини Софії Русової представлений у навчальній дисципліні «Теорія і методика розвитку мови дітей дошкільного віку» (Тема «Історичний огляд становлення та теорії і методики розвитку мови як науки»). Під час лекційних занять увага студентів акцентується на тому, що стрижнем авторської концепції С. Русової є дитина як «найдорожчий скарб кожного народу», вимога щодо навчання дітей рідною мовою, материнською мовою, як «найдоцільнішим і законним знаряддям початкового навчання» [2, с. 107–110]. Рідна мова, за Софією Русовою, є центральною ознакою українського національного закладу дошкільної освіти.

Значиме місце під час вивчення цієї теми відводиться характеристиці основних положень лінгводидактичної спадщини Софії Русової. Увага зосереджується на таких аспектах: теоретичних та методичних засадах національної лінгводидактики; методичній платформі розвитку мовлення дітей дошкільного віку; значенні дошкільного віку у фундаментальному, сенситивному, інтелектуальному та мовленнєвому розвитку дітей; важливості використання у мовленнєвому розвитку й навчанні мови дітей дошкільного віку кращих зразків українського фольклору, мистецтва, художніх творів, історико-культурної спадщини рідного народу.

Зі студентами вивчається концепція мовної освіти дітей С. Русової. Виокремлюються такі засоби розвитку рідного мовлення дітей: довкілля, мистецтво, художня література, національні свята, український фольклор, українські народні ігри, драматизація. З метою розвитку мовлення дітей рекомендується використовувати такі методи навчання: спостереження, екскурсії, розглядання картин, розповідання, читання оповідань, казок, переказ, бесіди, ігри-драматизації. До прийомів навчання відносяться: переймання, наслідування, взірць мовлення, запитання.

Однак знання, які отримують студенти під час вивчення зазначених навчальних дисциплін, не можна назвати системними і такими, які цілеспрямовано готують їх до реалізації лінгводидактичних ідей Софії Русової в сучасній дошкільній практиці. Саме тому одним із завдань нашого дослідження було оцінити вихідний рівень готовності майбутніх

вихователів до творчого використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової у практиці сучасного закладу дошкільної освіти.

Готовність майбутніх вихователів до творчого використання лінгводидактичної спадщини вченої у самостійній педагогічній практиці – це новоутворення в структурі особистості та її інтегративна характеристика, яка знаходить вияв у здатності фахівця з дошкільної освіти реалізувати науковий доробок Софії Русової з мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Структурними компонентами означеної готовності визначено: мотиваційний, змістовий, діяльнісний, зокрема: *мотиваційний* (професійна спрямованість на педагогічну діяльність, характер вияву інтересу до творчого використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової у сучасній практиці дошкільної освіти); *змістовий* (обсяг, глибина знань, необхідних для творчого застосування лінгводидактичної спадщини Софії Русової у закладі дошкільної освіти); *діяльнісний* (сформованість вмінь і навичок, необхідних для творчої реалізації лінгводидактичного спадку Софії Русової у сучасній практиці дошкільної освіти) компоненти.

Оцінка критеріїв готовності студентів до творчого використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової дала можливість виділити три рівні сформованості готовності майбутніх вихователів до самостійного застосування лінгводидактичних ідей Софії Русової у професійній діяльності: низький, середній, достатній.

Студентам *низького рівня* готовності властиве загальне уявлення про лінгводидактичну спадщину Софії Русової; байдуже ставлення, епізодичний інтерес, який часто взагалі відсутній щодо застосування лінгводидактичних ідей Софії Русової у педагогічній діяльності. Знання, необхідні для актуалізації й реалізації лінгводидактичних ідей вченої у практиці дошкільної освіти, неглибокі і неповні. Вміння, необхідні для використання наукового доробку Софії Русової з мовної освіти й мовленнєвого розвитку дітей у професійній діяльності, відсутні.

Студентам *середнього рівня* готовності до творчої реалізації лінгводидактичних ідей Софії Русової властива нестійка позитивна мотивація, проте запас базових знань дозволяє орієнтуватися в основних положеннях педагогічної спадщини вченої. Вони недостатньо опанували вміння застосовувати лінгводидактичні ідеї Софії Русової у професійній діяльності.

Для студентів *достатнього рівня* властива стійка позитивна мотивація до діяльності, пов'язаної з використанням лінгводидактичного доробку С. Русової у практиці дошкільної освіти. Студентам цього рівня характерні ґрунтовні знання основних положень лінгводидактичної спадщини педагога, її основних праць з проблем виховання. Вони володіють вміннями застосовувати лінгводидактичні ідеї вченої у навчанні дошкільників рідної мови.

З метою виявлення рівня готовності студентів до використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової у професійній діяльності, нами було

проведено анкетування студентів четвертого курсу, майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, які, вже вивчили повний курс дошкільної педагогіки та фахових методик.

Проаналізуємо результати, які отримали в процесі експерименту.

На перше запитання анкети «Хто така Софія Федорівна Русова?» правильно і досить повно відповіли 75 % майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Ці респонденти написали в анкетах: «С. Русова – видатний педагог, громадський діяч, психолог, відстоювала ідеї українського дитячого садка». Ще 22 % опитаних студентів знали, що С. Русова зробила вагомий внесок у розвиток дошкільної освіти України, хоч не знали, у чому він полягає. 3% опитаних студентів обмежилися відповіддю: «С. Русова – громадський діяч України», «С. Русова відстоювала національні інтереси».

Водночас на запитання «У який час вона жила?» правильну відповідь дали лише 53 % студентів, вони зазначили: «Перша половина ХХ століття»; «У кінці ХІХ століття, на початку ХХ»; «У 1856–1940 рр.». 28 % респондентів були невпевнені у своїх відповідях: «Мабуть, кінець минулого століття»; «Мені здається, у перші роки Радянської влади»; «На початку минулого століття». 11 % опитаних обмежилися відповіддю: «При Радянській владі»; «На початку минулого століття».

Третє запитання «Які проблеми дошкільного виховання вона досліджувала?» виявилось легким для 62 % респондентів. Вони назвали такі проблеми: роль рідної мови; національне виховання дошкільників; створення національних закладів; індивідуальний підхід до дітей; виховання засобами мистецтва, усної народної творчості, природи. 24 % опитуваних написали: «гармонійний розвиток дитини-дошкільника»; «духовно-релігійне виховання дітей»; «моральне виховання дітей». Решта респондентів (14 %) назвали «шкільне виховання», «дошкільне виховання», «виховання підростаючого покоління на національних традиціях».

На наступне запитання «Які педагогічні ідеї С. Русової є співзвучними з проблемами сучасної освіти сьогоденної України?» досить повно відповіли лише 45 % респондентів. Це такі відповіді: «Проблеми національного виховання дітей, створення українського національного дошкільного закладу», «Навчання рідної мови на кращих зразках українського фольклору, мистецтва; «Використання історико-культурної спадщини рідного народу», «Ідеї гуманізму, народності у навчанні і вихованні дітей». 39 % відповіли так: «Використання усної народної творчості у навчанні дітей рідної мови»; «Навчати передусім рідної мови», «Розвивати національні почуття у дошкільників». Ще 16 % респондентів дали такі відповіді: «Мовленнєвий розвиток дітей», «Навчання рідної мови», «Створення національних дошкільних закладів».

Певні труднощі у студентів викликало запитання «Які праці С. Русової Ви знаєте? Назвіть їх». Роботи вченої «Дошкільне виховання», «Теорія і практика дошкільного виховання» змогли назвати лише 36 % респондентів,

а «Нові методи дошкільного виховання», «Український буквар» 11 % респондентів, не змогли дати відповідь 5 %.

На запитання лінгводидактичного характеру «Які проблеми навчання дітей рідної мови розробляла С. Русова?» правильно відповіли лише 44 % майбутніх вихователів. Вони відповіли, що С. Русова «Визначила засоби розвитку мовлення дітей, методи і прийоми навчання», радила «Як краще розвивати всі сторони мовлення дітей», «Як використовувати усну народну творчість, казки у навчанні дітей рідної мови». Ще 39 % респондентів зазначили: «Використання усної народної творчості у навчанні дітей рідної мови», «Навчати передусім рідної мови».

На сьоме запитання анкети «Які методи та прийоми навчання дітей рідної мови, рекомендовані Софією Русовою Ви використовуєте у своїй роботі?», на жаль, ми не одержали повної відповіді від майбутніх педагогів: 58 % опитаних до методів навчання віднесли розповіді, бесіди, екскурсії; до прийомів – оцінку дитячого мовлення. Інші опитувані (28 % респондентів) відповіли «Писала як навчати дітей розповідання», «Радила використовувати національний матеріал», «Вчила, як використовувати народні свята, звичаї та обряди у навчанні дітей рідної мови»; «Радила використовувати усну народну творчість у навчанні дітей рідної мови». 14 % респондентів не змогли виокремити методи і прийоми розвитку мовлення дітей, рекомендовані педагогом Софією Русовою.

Також нас цікавило питання, які побажання щодо вивчення лінгводидактичної спадщини Софії Русової можуть висловити майбутні вихователі. 63 % респондентів відповіли, що необхідно частіше звертатися до спадщини видатних педагогів минулого, у тому числі Софії Русової. Студенти також підкреслили, що, на їхню думку, доцільно також вивчати й аналізувати досвід дошкільних закладів, які працюють за ідеями видатного вченого. 17 % респондентів відчують потребу у повнішому ознайомленні з працями Софії Русової з проблем дошкільної освіти.

Аналіз відповідей студентів дозволив нам умовно виділити три рівні готовності студентів до застосування лінгводидактичної спадщини Софії Русової у майбутній професійній діяльності: низький, середній, достатній.

На низькому рівні виявлено 29 % студентів, яким властиве загальне уявлення про лінгводидактичну спадщину Софії Русової. Ця група студентів має епізодичний інтерес до лінгводидактичної спадщини відомої вченої, володіє неглибокими і неповними знаннями основних положень наукового доробку Софії Русової. Ці студенти не опанували вміннями, необхідними для використання лінгводидактичних ідей С. Русової у практичній діяльності.

На середньому рівні готовності до використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової у практиці дошкільної освіти перебувало 53 % респондентів, яким властива нестійка позитивна мотивація, але достатній запас базових знань, що дозволяє орієнтуватися в основних положеннях

лінгводидактичної спадщини С. Русової. Вони недостатньо опанували вміння застосовувати лінгводидактичні ідеї вченої у професійній діяльності.

До достатнього рівня готовності до використання лінгводидактичної спадщини Софії Русової ми віднесли 18 % респондентів, яким властива стійка позитивна мотивація до діяльності, пов'язаної з використанням лінгводидактичного доробку Софії Русової у практиці дошкільної освіти. Студенти цього рівня мають ґрунтовні знання з основних положень лінгводидактичної спадщини Софії Русової, її основних праць з проблем дошкільного виховання. Вони володіють вміннями застосовувати лінгводидактичні ідеї вченої у навчанні дітей рідної мови.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, варто зазначити, що отримані дані засвідчують необхідність змін у формуванні готовності майбутнього вихователя до творчого використання лінгводидактичної спадщини С. Русової у професійно-педагогічній діяльності. У підготовці фахівців дошкільної освіти важливо особливу увагу звернути на методичні рекомендації Софії Русової щодо виховання мовленнєвої особистості. Студенти повинні навчитися критичного ставитися до пропонованих рекомендацій, оскільки цього вимагає процес інформатизації суспільства в цілому і дошкільної освіти зокрема. Спостереження та аналіз діяльності студентів під час педагогічної практики засвідчують, що майбутнім вихователям не вистачає можливості перевірити ефективність методичних рекомендацій лінгводидактичної спадщини Софії Русової у самостійній педагогічній діяльності. Подальші наукові розвідки будуть спрямовані на розроблення заходів, методів і прийомів поглиблення знань та умінь студентів у практичній творчій реалізації лінгводидактичної спадщини Софії Русової.

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання. Київ, 2006. 304 с.
2. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори. Київ, 1996. 304 с.
3. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Львів, Краків, Париж, 1993. 271 с.
4. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови та ознайомлення з навколишнім у дошкільному навчальному закладі: Практикум. Київ, 1999. 191 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. К.: Академвидав, 2004. 430 с.
6. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі. Київ, 2002. 398с.